Három napon át, 2000. október 17–20. között rendezték meg Budapesten a magyar büntetés-végrehajtás millenniumi konferenciáját, amelyre meghívták a magyar börtönügyi szakembereken kívül jó néhány európai ország büntetés-végrehajtási vezetőjét. A nemzetközi tanácskozáson jelen volt és előadást tartott többek között Ole Ingstrup, a Nemzetközi Börtönügyi Társaság (ICPA) elnöke, Silvia Casale, az Európa Tanács kínzás és embertelen bánásmód elleni bizottságának (CPT) elnöke, s a négy, úgynevezett panelvitában szót kaptak a nyugat-európai és az egykori szocialista országok büntetés-végrehajtási meghívottjai is. Az itt olvasható három írás közül Mezey Barna millenniumi visszatekintése a konferencia első napján hangzott el, Bereczki Zsolt és Garami Lajos pedig a speciális fogvatartotti csoportok kezelésével foglalkozó, illetve a kábítószer-probléma börtönbeli jelenlétét tárgyaló panelvitában fejtette ki véleményét.

Millenniumi visszatekintés

A magyar büntetés-végrehajtás történetének modernizációs csomópontjai

A modernizáció, korunk divatos szakkifejezése, a politikai szakzsargon korszerűnek vélt, nyomatékosítónak hitt szófordulata talán évtizede uralkodott el nyelvünkben. A kifejezés újnak tűnik, tartalmában azonban már igen régi intézmény Európának ezen a táján. Amikor a magyar nomád állam vezetői úgy döntöttek, hogy a magyarságot az európai államok közösségébe vezetik, s vállalják az ezzel együttjáró korszerűsítési teendőket és az európai keresztény államodell adaptációját, a magyar jog-história állandó elemévé tették a modernizációt. A kereszténység felvételével, a középkori európai alkotmány jellemző intézményeinek meghonosításával a Magyar Királyság része lett Európának, de a csatlakozás időpontja egyben sajátos helyet is kijelölt az országnak az európai gazdasági, társadalmi és politikai munkamegosztásban.

Hajnal István szavaival élve „szélső nemzetként" csatlakoztunk az európai fejlődés fő sodrához: mintegy négy-ötszáz éves megkésettséggel, kevésbé

szerves fejlődéssel, az antik előzmények hiányával kellett számolnia a magyar politikának. (Persze nemcsak a magyarnak: a cseh, a lengyel politikai elitnek csakúgy, mint a nagyjából ez idő tájtól a kontinentális fejlődéshez igazodó északi, skandináv régiónak: *„Ez az övezet aránylag későn zárkózott fel a Nyugathoz, de azután kétségtelenül végigcsinálta annak minden jelentősebb átalakulását"*. Persze az átvétel gyors volt (gyorsnak kellett lennie: a kelet-közép-európai országokat nyugatról és keletről egyaránt hatalmi expanzió fenyegette), éppen ezért a latin kultúrkör alkotmányos, művelődési, politikai, diplomáciai és jogi intézményeinek átvétele szervezett rendben történt. Ez az egyik jelentős különbség a kontinentális centrumban szerves fejlődést megélő társadalmakkal szemben. Nyugat-Európa „keleti peremén" (Szűcs Jenő) *„aránytalanul nagyobb szerep jutott* a »felülről« *való átrendezésnek, mint a struktúrák kiformálódásának eredeti színterein"*. Ez a társadalomreformáló „irány" végül is mindmáig fennmaradt; e régió államainak, a „perifériának" (Kulcsár Kálmán) mindennapos politikai feladata a modernizáció. A modernizáció lényege *„annak az ellentmondásnak a feloldása, mely a centrum-társadalmak történetileg szervesen kibontakozott fejlődésének jelenségeiből következő kihívások, és a periféria-társadalmak szerves fejlődését megbontó és eltérítő, a centrumból fakadó kihívásokra adandó válaszkényszerek között kialakult"*. Így azután a felzárkózási kísérleteknek a középkortól a felvilágosult abszolutizmuson keresztül a polgári átalakulásig nagy szerepe volt a keleti „peremzóna" (Kosáry Domokos) életében. Amikor tehát most, a millennium ünneplésekor modernizációról szólunk, amikor e nemzetközi konferencia kereteiben az európai fejlődés és a magyar jogharmonizáció kérdéskörét vizsgáljuk, évezredes történeti tapasztalat birtokában vághatunk bele a feladatba. Ami a jogtörténész számára pedig különösen fontos: a politikai elitnek, az államvezetésnek mindenkor legkézenfekvőb eszköze volt a jog a modernizáció sikeres végrehajtásában; a büntetés-végrehajtási jog fejlődése organikus kapcsolatban áll tehát a modernizációs erőfeszítésekkel.

A kezdetek

A magyar börtön históriája – szemben számos, napjainkig élő tudományos hiedelemmel – keresztény államalapításunk korára nyúlik vissza. A *carcer* első királyaink törvényeiben is felbukkant, alkalmanként (bár kétségtelenül nem uralkodó büntetési nemként) szabadságvesztés-büntetés végrehajtására szolgáló helyként. A 14-15. században az „örökös börtön", vagyis az életfogytiglani szabadságvesztés-büntetés része a magyar büntetési rendszernek. A városi jogban ez időre már bevett formája a büntetésnek a „differenciált" szabadságvesztés: carcer (tömlöc) és *arestum* (árestom), melyek a bűncselekmények súlyának kifejezésére, a becstelenítő és infamiamentes végrehajtásra is módot nyújtottak. A földesúri hatóság ítélőszékeinek szentenciái a 16–17. századi akták tanúsága szerint rendszeresen alkalmazták a határozott tartamú szabadságvesztés-büntetést.

A Habsburg-dinasztia magyarországi uralkodásáról kialakult kép a magyar közvéleményben többnyire a gyarmatosítási, germanizálási törekvéseket, a durva elnyomó eszközök alkalmazását igazolja vissza. Csupán az utóbbi évtizedek tudományos kutatásai kezdték hangsúlyozni azokat a mo-

dernizáló tendenciákat, melyek a legmodernebb európai államszervező és jogalkotó minták, a nyugat-európai intézmények meghonosítása irányába hatottak. Ez még a *Lipót* fémjelezte durva abszolutizmusra is teljesen nyilvánvalóan vonatkoztatható, de különösen a *Mária Terézia, II. József* meghirdette felvilágosult kormányzatra. A 18. század a magyar kormányzati tevékenység megújulásának, modernizálásának korszaka, s ezen belül a börtönügyi kormányzat reformálásának ideje is. 1783-tól működött a Helytartótanács kebelén belül a *Departamentum publico-politicum* (későbbi nevén közigazgatási osztály), melynek legfontosabb feladata volt az ország közbiztonsági viszonyainak megjavítása; a bűnüldözés (rendőri és bírósági teendők) mellett a börtönök ügyének felügyelete is. A közigazgatási osztály ellenőrizte a törvényhatóságok börtönviszonyait, kérte be az ún. rabtabellákat, ellenőrizte a rabokkal való bánásmódot, az élelmezési és ruháztatási állapotokat, a vármegyei és városi dologházakat és a börtönépítési terveket, s felállításától a *domus correctoriae* működését. A Helytartótanácstól indult ki az országos fegyintézet felállításának gondolata is, s ezzel bizonyos mértékben megalapozta az 1843. évi kerületi börtönök ideáját is.

A magyar reformkor, az 1848-as forradalmi mozgalmak, melyek az európai liberalizmus hatása alatt érlelték a polgári átalakulás magyar modelljét, a börtönviszonyokban ugyan alapvető fordulatot nem hoztak, a *Deák Ferenc* igazságügy-miniszter által kibocsátott börtönügyi rendelet azonban már a modern polgári börtönügy jogi szabályozásának előképét rajzolta meg. Az önkényuralom állama pedig nemcsak a diktatórikus módszerekkel, a magyar szuverenitás megvonásával, hanem a magyar kereskedelmi- és magánjog korszerűsítésével, modern büntetőjogi elvek intézményesítésével is jellemezhető. Ebben az időszakban vált általános büntetési nemmé hazánkban a szabadságvesztés-büntetés, és ennek megfelelően ekkor épültek fel a magyar börtönügy alappilléreit jelentő országos fegyintézetek is.

A modernizáció útvonalai

A modernizáció a börtönügyben két nagy területen fogalmazott meg döntő kihívásokat és körvonalazott lényeges feladatokat. A felzárkózás, a világ (de főleg Európa) haladó eszméihez történő csatlakozás mindenek-előtt a jogi szabályozás harmonizációját igényelte, ami előbb-utóbb kiváltotta a büntetésvégrehajtás technikai feltételrendszerének kimunkálását is. Kezdetben a két modernizációs pálya históriája egymástól függetlenül alakult: az uralkodói akarat és az országgyűlés reformlendülete leginkább a jogalkotásban fejeződött ki, a börtönügy feltételrendszere csak utóbb, a szabályozásnak megfelelően alakult ki. Kivételt jelentett ez alól egy korai (s ennek okán halálraítélt) kísérlet, az országos dologház felállítása 1772-ben Szempcen.

Jogharmonizáció

A *Constitutio Criminalis Theresiana,* Mária Terézia büntető törvénykönyve első ízben nyitott teret a szabadságvesztés-büntetésnek. A száműzés, kiutasítás, kitiltás mellett az intézetben letöltendő szabadságvesztés-büntetésnek két nemét is megfogalmazta: a *fogházban* és *börtönben* letöltendő szabad-

ságvesztés-büntetést, de nem hiányzott a szabályozásból a *dologház* sem. Igaz, az erősen feudális szellemű kódex rendszertanilag nem tudott mit kezdeni ezzel a büntetési nemmel, úgy hogy a szabadságvesztés-büntetés egy része a kényszermunka-büntetések közé került. (Az egytől tíz esztendő tartamra kiszabható kényszermunka-büntetés egyik típusa volt a fogházban (vagy dologházban) végrehajtandó munkáltatás. A szabadságvesztés-büntetés másik nemét, a börtönt (vagy fogságot) a testi büntetésekhez igazította a jogalkotó. Az életfogytig vagy meghatározott ideig kiszabott szabadságvesztés-büntetés végrehajtási helyeként a kódex a várakat, kastélyokat, városi tömlöcöket, házi árestomokat, nyilvános börtönöket jelölte meg. A törvénykönyv megalkotója gondoskodott a differenciálásról is. Súlyosbításokkal tett különbséget a végrehajtásban: meghatározott ideig való kenyéren és vízen tartás, vesszőzés, botozás, korbácsolás, vasban tartás. Itt is érezhető a feudalizmus büntetési szellemének hatása: a kriminális szankció legfőképpen testi sanyargatás. A Theresianat két évtizedre rá fölváltó *Sanctio Criminalis Josephinának,* II. József büntető törvénykönyvének büntetési rendszere már a szabadságvesztés-büntetésre épült. Miután a halálbüntetést törölte a szankciónemek közül, a verés és a megszégyenítés mellé döntő szankciónemként állította a tömlöcöt és a tömlöccel kiszabott nyilvános munkát. Az egy naptól száz esztendeig szóló időtartamra kiszabható szabadságvesztést két fokozatba (első és második „grádits") és három időtartam-csoportba („ideig való", „tartós", „hosszas") sorolta be a jogalkotó. Ezen belül is tovább differenciált: gyenge, kemény fogság, legsúlyosabb fogság és leláncolás között.

Magyarországon a Sanctio Josephinát a császár halálát követően azonnal hatályon kívül helyezték, s az országgyűlés életre hívta a *Deputatio Juridicát,* melynek feladatává lett többek között egy büntető törvénykönyv kidolgozása. Az 1795. évi büntetőkódex-tervezet néven közismert munkálat büntetési rendszere a carcer két fokozata mellett a domus correctoriae (javítóház, dologház) felállítását is tervbe vette.

1843-ban újabb törvénykönyv-javaslat született, ezúttal a büntető törvénykönyv szerkezetéből kiemelt önálló börtönügyi törvény. Ahogyan *Pulszky Ferenc* följegyezte emlékirataiban: az összes elérhető európai büntető törvénykönyv és börtönszabály áttanulmányozásával megszületett büntető anyagi javaslat és börtönügyi plánum Európa „csúcsminőségű" jogalkotási terméke lett. Igazi, eszmei munka volt, mely nem az adott feltételekből indult ki, hanem a tisztán megfogalmazott princípiumokból, a világ leghaladóbb tanaiból és elvi tanításaiból. Ennélfogva csodálatosan konzisztens, logikusan felépített, világos, liberális mű lett. Ekkor folytatták le az első nagy vitákat a tökéletes börtönrendszerről. A hosszú elvi vita eredményeként az előkészítő deputatio és az országgyűlés is a magányrendszer mellett tette le a voksot. Mint ismeretes, ez lett veszte is: a financiális lehetőségek számbavétele után a lényegesen drágább magányrendszerű építkezésekre nem látott lehetőséget a felső tábla, s így előbb csak mintabörtön felállítására redukálta a tervet, utóbb a kancellária ugyanerre hivatkozva mellőzte a törvény továbbterjesztését szentesítésre. Ezt követően a forradalmi események és a szabadságharc fontosabb kérdésekre koncentráló irányítása elterelte a figyelmet a börtönügy szabályozásáról.

Az önkényuralom korának legközvetlenebb jogharmonizációs „eredménye" volt az osztrák büntető szabályok direkt bevezetése. A pátenssel oktrojált osztrák büntető kódex vitathatatlanul a polgári eszmék és gyakorlat irányába sodorták Magyarországot. Fő büntetési nemmé lett a szabadságvesztés, melynek végrehajtására 1854-ben igazságügy-miniszteri rendeletet bocsátottak ki, mely hosszú ideig meghatározta a magyar börtönügyi gondolkodást. (A magyar fordításban is kibocsátott rendelet számos eleme messze túlélte a kiegyezés korszakhatárát és beépült a magyar liberális jogalkotás termékeibe.)

Néhány évtizedre rá Csemegi Károly, az első magyar büntető törvénykönyv kidolgozója szintén európai mintákat vett alapul: előterjesztése szerint minden fontosabb büntető törvénykönyvet megolvasott s szintetizált. Az 1878:5. tc., a Csemegi-kódex börtönrendszere az akkori legmodernebb büntető törvénykönyvekkel azonos színvonalú volt. (Mondhatnánk: sikeres jogharmonizáció terméke a törvénykönyv, amely azonban technikai feltételek nélkül meghonosította az ír fokozatos rendszert, a rendelkezésre álló kellő számú magánzárkák és közvetítő intézetek nélkül.) Elévülhetetlen érdeme azonban, hogy keretet biztosított a fejlődéshez! Jellegzetes példája lett annak, amikor a jogharmonizáció kényszerítette ki az átalakulást és a reformokat.

74 A feltételrendszer kialakítása

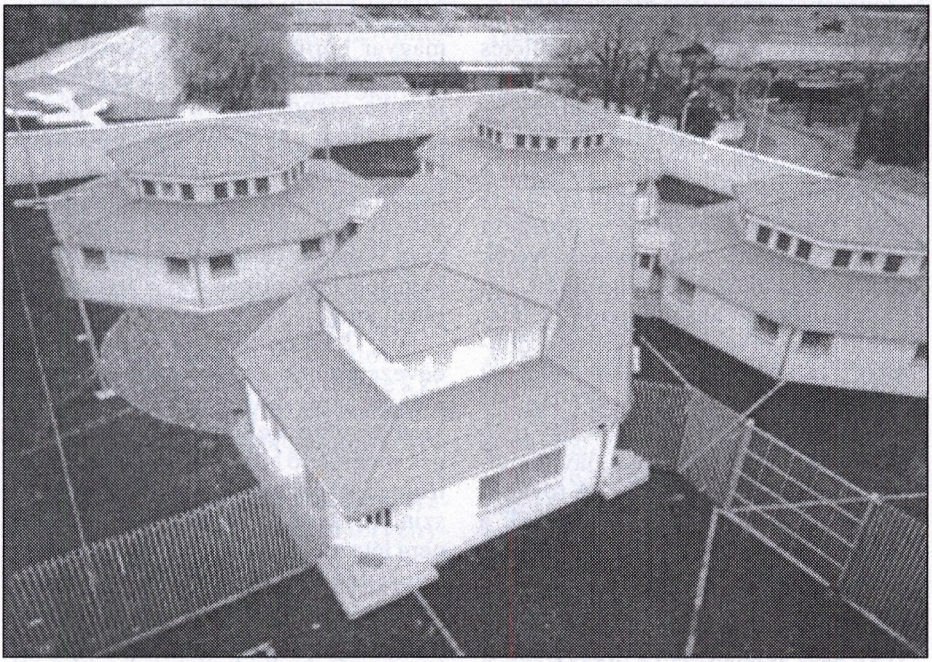
A jogszabályokban is lassan formát öltő szabadságvesztés-büntetés végrehajtási körülményei nem tartottak lépést a szankciónem jogi formálódásával. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtására elsősorban *katonai erősségek,* városi carcerek és arestumok, vármegyei tömlöcök és földesúri börtönök szolgáltak, amelyek között a technikai azonosságot kizárólag az alkalmatlanság jelentette. Az egészségtelen, bűzös, mocskos, többnyire föld alatti helyiségben elhelyezett tömlöcök a 19. század hetvenes-nyolcvanas évéig a feudális büntetőpolitika hirdetői voltak. A Helytartótanács ugyan érzékelte a központi büntetőintézet hiányát, tétova kísérletei azonban kevesek voltak a modern intézet (netán intézeti hálózat) kialakításához. 1763-ban tudakozódott a törvényhatóságoknál országos fegyintézetek felállítására vonatkozó vélemények iránt. A fenmaradt 30 városi és 38 vármegyei válasz tükrében állítható, hogy a vármegyék és városok többsége az ügy mellett szólt, a nézeteltérés csak a kivitelezés mikéntjében fogalmazódott meg. A vármegyék a költségeket a központi költségvetés terhére kívánták realizálni, s természetesen nem az ő területükön. A többségi vármegyei elképzelés szerint az országos intézeteket városokban kellene felállítani. A tudakozódás végeredménye tehát szellemében pozitív lett, kivitelezésében eredménytelen. Már úgy tetszett, nem halad a börtön ügye, amikor 1770-ben gróf *Eszterházy Ferenc* magyar kancellár adományának köszönhetően 1772-ben Szempcen megnyílt egy valóban korszerű, európai léptékkel mérve is modern büntetés-végrehajtási intézet. A Domus Correctoria, az amsterdami és észak-német dologházak eszméjét magyar talajba ültető elképzelés terméke volt, ám a délnémet-osztrák szűrőn közvetített szemlélettel. Ez pedig már a kezdet kezdetén tudomásul vette az intézet feltöltését kriminális elemekkel, ami a feudális társadalom-

ban egyet jelentett a tömlöcviszonyok lassú beszivárgásával és a „becsületes karakter" elveszítésével. Hiába a munkára alapozott, lelki gondozással egybekötött egészséges ellátásra, egészségügyi gondoskodásra épülő koncepció: a halálbüntetésről kegyelemből életfogytiglani szabadságvesztésre változtatott büntetésüket töltő, súlyos bűnelkövetők adták meg az intézet fő hangsúlyait. Ez, és a felvilágosult abszolutizmus feudális felfogása érvényesült abban a döntésben is, melynek eredményeként 1780-ban az intézetet *Tallósra* telepítették, az addigi árvaház helyébe, egy nedves, hovatovább lakhatatlan, javíthatatlannak ítélt rozoga épületbe. A továbbköltöztetés szinte már törvényszerű: a *szegedi* vár fogadja be 1785 és 1831 között a javítóházat. Az eredeti koncepció már eltűnt, helyébe a kazamaták mocska és levegőtlensége lépett, ez jellemzi a helyzetet. Ezzel hosszú időre lezárult a modern országos intézet létesítésének tervezése.

A modernizáció logikája persze az, hogy nem csupán központi szinten ad feladatokat: s valóban a börtönügy megyei kezdeményezései eredményesebbek voltak. Igaz, kis intézetek, dologházak születtek, de azok Komáromtól Balassagyarmatig a legkorszerűbb elvek szerint. Az azonban nem mondható el, hogy a sokszor tiszavirág-életű dologházi kezdeményezések, vagy a néhány (sokszor táncmulatságok, lottósorsolások bevételeiből felállított) kis fogház forradalmasította volna a magyar börtönépítészetet.

Az 1843. évi börtönügyi javaslat mellékleteként (*Cassano, Zitterbach, Graefl* építészek által) kidolgoztatott építészeti tervek alapján épült intézetek lettek volna tekinthetők az első tervezett központi börtönöknek, ha felépülnek. Mint láttuk, főként financiális okokból elmaradtak a nagy építkezések, így a magyar börtönügy históriájának ez az ága további évtizedre csipkerózsikaálomba szenderült. A megyei börtönépítkezések ugyanakkor komoly építészeti eredményeket hoztak. Az 1840-ben épített Komárom megyei fogházból osztrák minta lett, Nógrád megye fogháza Balassagyarmaton a Jeremy Bentham-féle Panopticon tervei nyomán valósult meg.

Az 1852. évi osztrák büntetőkódex bevezetésének legfontosabb következménye volt, hogy a kormányzatnak szembesülnie kellett a ténnyel: nincsenek megfelelő büntetés-végrehajtási intézmények az országban. Sem országos szinten, sem a törvényhatóságokban nem léteznek olyan fogházak, fegyintézetek, melyek alkalmasak lennének a szabályozás végrehajtására. A hatályba léptetett törvény végrehajtásáról azonban gondoskodni kellett, s hozzá a feltételeket is biztosítani kellett. Így jött létre a magyar országos fegyintézeti hálózat alapjait képező intézeti hálózat: Illava, Lipótvár, Vác, Munkács, Márianosztra, Nagyenyed és Szamosújvár. A gyorsított eljárásban kijelölt és átalakított épületek az osztrák negatív modellt honosították meg az országban: várakba, kastélyokba, zárdákba, ún. totális intézményekbe szorította a büntetés-végrehajtást, mely adott esetben olcsó és sebes megoldásnak tűnt, kihatásában azonban szinte tragikusan meghatározta a majdani (mindmáig ható) magyar fejlődési ívet. Ezzel az akcióval a legnehezebb problémát küzdötte le a börtönigazgatás központi vezérkara: volt már hová beutalni a Strafgesetz értelmében szabadságvesztés-büntetésre ítélt fegyenceket. Ami azonban hiányzott: a modern nyugat-európai börtönügyi elvek és eljárások átvételére alkalmas keret. A várak, kolostorok falai nem en-

Hosszú utat tett meg a magyar büntetés-végrehajtás az elmúlt több mint száz évben

gedték meg a humánus elhelyezést és kezelést, szerkezetükben alig volt meg a munkáltatás megszervezéséhez szükséges építészeti feltétel. A magyarországi országos hálózat nem a modernizálás lépcsője volt, csak tűzoltó megoldás. Sőt éppen a későbbi korok börtönügyi modernizációjának lett gátja azáltal, hogy évtizedekig a más célú építmények átépítése-átépítgetése nyelte el a hatalmas költségvetési támogatást. S emellett a börtönrendszer egészét e néhány országos intézet léte alig érintette.

A nagy reformmunkálatok a kiegyezés második liberális generációjára maradtak. *Horvát Boldizsár* börtönügyi programja a jogalkotás és a börtönügyi feltételrendszer modernizációjának kimunkált tervezetét tartalmazta, *Csillag László* és *Tauffer Emil* európai tapasztalatkörútján szerzett ismeretek felhasználásával.

Eredmények

Az 1905. szeptember 3-án megnyílt VII. nemzetközi börtönügyi kongresszus Budapesten tartotta tanácskozásait. *„A kongresszus, mely úgy a külföldi kormányok képviselőinek, mint a szakférfiaknak számát tekintve méltóan sorakozott az előző börtönügyi kongresszusok mellé, minden tekintetben eredményesnek mondható. A kitűzött kérdések megvitatása a résztvevők élénk érdeklődése mellett történt, s a kongresszusnak minden kérdésre nézve sikerült kielégítő megoldásra jutnia. A külföldi vendégek, kiknek tiszteletére több ünnepély rendeztetett, a legnagyobb megelégedéssel és elismeréssel hagyták el a kongresszus záróülését."*

A siker mögött nemcsak a kongresszus szervezőinek munkája állott, hanem az igazságügyi tárca évtizedes, következetes küzdelme is a börtönügy modernizációjáért. *Az 1867-ben megörökölt, a feudális tömlöcöztetési gyakorlatot valló és tükröző fegyintézeti személyi állomány és technikai feltételrendszer kitartó átalakítására, a korszerű polgári börtönügy jogszabályi feltételeinek megteremtésére, a modern fegyintézeti börtön- és fogházhálózat életre hívására, az őrszemélyzet szemléleti átalakítására és képzésére.* A múlt század utolsó negyede és a századforduló hatalmas börtönkorszerűsítési programok megvalósításával telt. 1883-ban létesítették a kishartai mezőgazdasági jellegű *közvetítő intézetet*. 1885-ben (igaz némiképpen a szegedi nagy árvíz által kialakított kényszerhelyzetre is reagálva) nyitották meg a „csillagrendszerű" *Szegedi Kerületi Börtönt*. 1886-ban adták át a *Sopronkőhidai Fegyintézetet*, 1892-ben a *Budapesti Törvényszéki Fogházat*, 1896-ban pedig a *Budapesti Gyűjtőfogház* is megkezdhette munkáját. A századfordulóhoz közeledve egyre több járásbíróság és törvényszék mellett emeltek korszerű, a legfrissebb követelményeknek is megfelelő börtönöket és fogházakat. Az igazságügyi tárca a büntető törvénykönyv kibocsátását követően aprólékos szabályozással rendezte a fegyházak, börtönök és fogházak működését. Megkezdődött a börtönügyi szakképzés, előkészítették az *Igazságügyi Országos Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet* megnyitását. Rendezték a rabmunkáltatás helyzetét, felszámolták a vállalkozói formát, meghonosították az állami kezelést. Megszervezték a rabmunka technikai körülményeit (szövőüzem, nyomdaüzem stb.), meghonosították a mezőgazdasági munkát. 1873-ban Budapesten létrejött az első *rabsegélyező egylet*, s ezzel útjára indította a patronage mozgalmat, melyet a költségvetés jelentős mértékben támogatott.

Az 1905. évi börtönügyi kongresszus budapesti tanácskozása e hatalmas munka diadalának elismerése is volt egyben. A világ legtekintélyesebb börtönügyi szakemberei cseréltek eszmét e néhány nap alatt Budapesten, a tudomány és a praxis világából jöttek egyaránt. Intézeteket látogattak meg, tudósokkal tanácskoztak, gyakorló börtönügyi szakemberekkel vettek részt tapasztalatcserén. S e tudós és kiváló társaság elismeréssel szólt a magyar börtönügy állapotáról. A kongresszus sikere nagy hatással volt a börtönügy további sorsára is. Valóság lett, mit *Finkey Ferenc* a kongresszus üdvözléseként megfogalmazott: *„Reméljük, hogy a börtönügyi congressus végre elhatározásra sarkallja igazságügyi kormányunkat a tekintetben is, hogy az anyagi büntetőjog, a BTK 15 év óta vajúdó novellájának ügyét diadalra juttassa, vagyis a börtönügy reformja, az e körül kifejlődő eszmeharcz megérleli büntetési rendszerünk kívánatos reformjának kérdését is, mert épen a börtönügy javítása, illetőleg a BTK börtönrendszerének szigorú és teljes végrehajtására irányzott kísérletek fogják reávezetni az igazságügyi kormányt arra, hogy a BTK mai büntetési rendszere is okvetlenül reformálandó vagy legalább is jelentékenyen módosítandó."* S valóban: néhány esztendő múltán valóság lett a novella, vele együtt a bűntettesek differenciált kezelésének jegyében *a fiatalkorúak ügyének rendezése, a próbára bocsátás, a büntetés feltételes felfüggesztésének intézménye*. Ezt követte a potenciális bűnelkövetőkkel szemben megszerkesztett büntetőjogi „törvény-

csomag" egyik eleme: *a közveszélyes munkakerülőkről rendelkező törvénycikk* (dologház), majd a két háború között a visszaeső bűnözők elleni speciális szankciónemként *a szigorított dologház*. Az európai büntetőjogi reformiskolák hatása alatt a századforduló tudományosságának európai konklúziói megfogalmazódtak a magyar büntetés-végrehajtásban is, úgy mint az *egyszerűsítés* és a *specializáció*. Elfogadottá vált, hogy nem a sokfokozatú, nagyszámú szabadságvesztés-nemmel rendelkező szisztéma a célravezető, hanem az elkövetők differenciált kezelése, különválasztott elhelyezése. (Az 1889. évi olasz, az 1902-i norvég és az 1927-es német büntető törvénykönyv már csak két-három büntetési nemet ismert, de külön helyezték el a rövid időre elítélteket, a visszaesőket, a megrögzötteket, abnormálisokat, fiatalkorúakat, nőket.)

A büntető-jogalkotás mellett nemcsak a szűk értelemben vett büntetőjogtudomány gazdagodott az e törvényeket előkészítő elméleti polémiák során, hanem a börtönügy elmélete és gyakorlata is. A VII. nemzetközi börtönügyi kongresszus a börtönügyi tudományosságnak legalább olyan fellendülését hozta, mint amit a kiegyezést követő idők szédítő lehetőségei indikáltak. Az uralkodó pártfogó magatartása, az igazságügyi tárca támogatása bizonyította, hogy az állam számára igenis fontos a modern és humánus börtönügy kialakítása és fejlesztése; a nemzetközi sikere pedig újabb ösztönzést adott a hivatalos segítség intézményesítésének. Igaz, a világháborút követő trianoni döntés szétzilálta a szisztematikusan kiépített, az egész országterületet lefedő hálózatot, de az alapok megvoltak ahhoz, hogy a századfordulós elismerésnek megfelelően álljon talpra a büntetés-végrehajtás.

Finkey Ferenc 1930-ban megelégedéssel írhatta le az alábbi sorokat az 1929-ben közzétett, Alapszabályok a foglyok kezelésére (az első „európai normák") szóló egyezmény kapcsán: *„Örömmel emelhetem ki, hogy ezek a minimális követelmények, melyeket a Szabályzat összeállít (az igen kis fogházak lehető megszüntetése, az éjjeli elkülönítés szigorú keresztülvitele, a munkára, rendre, erkölcsös életre nevelés, a fokozatos magánnevelési rendszer, egészségápolás, a kiszabadultak körüli patronage stb.) a magyar börtönügy jelen állapotában, ha nem is kivétel nélkül, de sok részben meg vannak valósítva, sőt több kérdésben a magyar börtönügy előbbre van azoknál."*

A magyar börtönügy históriája a sikeres harmonizációs folyamatoknak, a modernizáció érdekében folytatott heroikus küzdelmeknek a története. A joganyag tanúsága szerint a jogszabályokban ma a legkorszerűbb európai szellemiséget és jogi szabályozást befogadó magyar börtönügy mindenkori feladata volt a technikai feltételek hozzáigazítása az európai színvonalú magyar börtönügyi tudomány és a jogalkotás által közvetített követelményekhez. Ezt a feladatát rendre elvégezte: szinte kilátástalannak tűnő helyzetekből kitörve Európa elismerését vívta ki. Most, a negyvenesztendős másirányú fejlődés, a szovjet gondolkodás eredményeképpen az európaiságtól elkanyarodott fejlődési út vargabetűje után ez a feladat vár ismét a magyar büntetés-végrehajtás kormányzatára. Hiszem, hogy ez most is sikerülni fog.

Mezey Barna